

Na Slovensku potrebujeme duchovnú aristokraciu (Príspevok do ankety Hospodárskych novín, 29.3.2005)

1. *Akú školu Vy považujete za elitnú?*
2. *Aké školy ste Vy absolvovali a čo Vám dali?*

Odpoviem Vám naraz na obidve otázky, lebo moje chápanie elitnej školy je určené mojou osobnou skúsenosťou – všetky školy, ktorými som ako žiak prešiel, boli elitné. Považujem to za svoje veľké, ba vari najväčšie životné šťastie. Boli nadpriemerné – to je prvý, všeobecný znak elitizmu. Ich nadpriemernosť jednoznačne určili učitelia, čo na nich učili: silné osobnosti. Z tejto skúsenosti vyplynula aj moja hlavná pedagogická zásada, ktorú som presadzoval a ktorou som sa sám snažil ako pedagóg riadiť: učiteľ má byť vždy vzorom – ak nie iným, tak odstrašujúcim. Len nech je človekom pevných názorov, nech priťahuje alebo provokuje. Mal som aj učiteľov, ktorých názory a správanie ma odpudzovali – veď doba, v ktorej žila moja generácia, bola zložitá – ale väčšina mojich učiteľov na formovala tým, že mi slúžili ako vzory, ktorým som sa chcel vyrovnáť. Platilo to rovnako o Jaroslavovi Heyrovskom na Karlovej univerzite v Prahe – zatiaľ jedinom československom vedcovi čo dostal Nobelovu cenu – ako o pani učiteľke Jaškovej, čo ma učila na ľudovej škole v Zavážnej Porube. Hlavná moja skúsenosť: učiteľ elitnej školy nenalieva do hláv žiakov hromadu vedomostí (u nás, žiaľ, je poznatkov, čo chceme vbíjať do hlávok detí, aj tak priveľa), ale rozvíja a kultivuje emócie. Z toho plynie aj návod, ako školu elitnou urobiť: na prvom mieste výberom učiteľov (nadpriemerným musí byť celý učiteľský zbor, nie pár jedincov v ňom; väčšina priemerných a beztvárých by tých výnimočných vyštvala alebo zadusila) a až na druhom prísny výberom žiakov: ani najšikovnejší učiteľ z hlupáka génia nevyrobí. Parafrazujúc Komenského v jazyku našej doby, dobrý učiteľ nie je inžinierom, ale záhradníkom – musí vedieť rozpoznať špecifický talent a potom už len vytvárať podmienky, v ktorých sa talent naplno rozvinie. To, aká má byť konkrétna učebná náplň elitnej školy, sa mi zdá byť nepodstatné. Podstatné je, aby osnovy neboli uniformne stanovené nejakými ministerskými úradníkmi, ale ponechané na tvorivé nápady samotných učiteľov. Aj každá elitná škola musí byť „silnou osobnosťou“ – jedinečná, nenapodobiteľná, s vlastným profilom.

Na Slovensku potrebujeme čo najviac elitných škôl, a čo najrozmanitejších. Pre výchovu budúcich vedcov, umelcov, politikov, publicistov, remeselníkov, kuchárov. Štátnych škôl; nie som za súkromné. Napadá mi francúzska skúsenosť, podnetná pre našu politiku: tam všetci vrcholní politici sú absolventmi jednej špecializovanej elitnej vysokej školy. Aké je dnes opravdivé, nielen formálne, vzdelanie väčšiny príslušníkov našich mocenských elit? Málo máme elit, čo by boli aristokratickými, vzdelaním, mravnosťou, ale tiež – a to chcem vyslovene zdôrazniť – ušľachtilým správaním, etiketou (aristokracia znamená vládu najlepších); málo v politike i málo v kultúre. Mali sme síce kedysi aj šľachtu, rodovú aristokraciu, ale tú sme behom 19. storočia stratili – ideológovia slovenského národného obrodzenia, Zakladajúci Otcovia moderného slovenského národa, chceli naše sebavedomie postaviť na akejsi metafyzickej múdrosti väčšiny, „ľudu“, nie na tvorivosti elit. Od tých čias doteraz prežíva u nás kult priemeru, ktorého súčasťou sú komplexy menejcennosti, strach z cudzieho, solidarita neschopných, odrezávanie prečnievajúcich hláv. Potrebujeme si vytvoriť a pestovať duchovnú aristokraciu. Podľa môjho názoru najmä školy by mali programovo pomáhať vo výmene základného kameňa našej národnej filozofie: miesto kultu priemeru treba našu národnú sebaistotu budovať na kulte excelencie.

Ladislav Kováč
prvý ponovembrový minister školstva (1989-1990)